

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

**THE JOURNAL
FOR SOUTH-EASTERN
EUROPEAN STUDIES**

Yıl: 2011

Issue - Sayı: 19

Hakemli Dergi

İSTANBUL - 2011

MUDANYA MÜTAREKESİ-LOZAN ANTLAŞMASI ARASI YUNANİSTAN'IN DOĞU TRAKYA STRATEJİSİ

Abdurrahman BOZKURT*

ABSTRACT

EASTERN THRACE STRATEGY OF GREECE BETWEEN THE MUDANYA ARMİSTİCE AND LAUSANNE CONFERENCE

The Greece, Who benefitted from the political conjuncture after the World War I, occupied eastern Thrace and Western Anatolia. But Greece had been failed towards the national movement which emerged as a reaction to occupation. After that the Allies are willing to make changes to the Treaty of Sevres. As a result of military and political successes of the Grand National Assembly of Turkey Allies declared neutrality while stopped their support to Greece.

The Greeks Who defeated in The Battle of Dumlupınar, were forced to evacuate eastern Thrace and Western Anatolia. The young officers of the Greek, Who couldn't accepted to defeat, launched a revolution against the King and his government. After that King had to leave his throne while the government fell. The revolutionaries provided as they want, such as the establishment of a government while gave the task to Venizelos to represent Greece in foreign policy.

When Venizelos represented Greece in the Lausanne Conference The revolutionaries have developed a new strategy in order to be able to reoccupy the Eastern Thrace. Accordingly, in the event negotiations breaking up at Lausanne, The Greek army will occupy Eastern Thrace and accepted allied demands to the Turks. At this point, the Greeks not only find against them TBMM but only Allied Powers who want to compromise for the treaty at Lausanne.

Key Words: Eastern Thrace, Greece, the National Struggle, Allied Powers, Grand National Assembly of Turkey İstanbul

* Dr., Araştırmacı.

Giriş

I. Dünya Savaşı başladığında Yunanistan'da savaşa girilip girilmemesi konusunda fikir ayrılıkları ortaya çıktı¹. Yunanistan'ın I. Dünya Savaşı'na girmesini savunan Başbakan Venizelos, tarafsız kalma taraftarı Kral Konstantin'e karşı mücadeleye başladı. Bu mücadeleyi İngiltere ve Fransa'nın desteğini alarak kazanan Venizelos yönetime egemen oldu. Kral Konstantin tahtını oğlu Aleksandr'a bırakarak ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Bu gelişmelerin ardından Venizelos Hükümeti 26 Ekim 1917 tarihinde İtilaf Devletleri saflarında I. Dünya Savaşı'na katıldı. Yunan orduları savaşın kazanılmasında önemli bir katkı sağlamasalar da Venizelos, Paris Konferansı'ndan İzmir'i işgal etme yetkisini aldı².

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal eden Yunanlılar bununla yetinmeyerek Batı Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başladılar. Ancak Kuva-yı Milliye Yunanlıların rahat bir şekilde ilerlemelerine müsaade etmiyordu. Bu arada İtilaf Devletleri San Remo Konferansı'nda hazırladıkları Sevr Antlaşması'nı Türklere kabul ettirebilmek amacıyla Yunanlılara yeni bir misyon yüklemişlerdi. Buna göre Yunanlılar bir yandan Anadolu'daki işgal sahalarını genişletirken diğer yandan Doğu Trakya'yı işgal ederek Türkleri itaate zorlayacaklardı. 1920 Haziran ayının son günlerinde saldırıya geçen Yunan kuvvetleri Anadolu'da Bursa, Balıkesir, Uşak ve Nazilli'yi; Doğu Trakya'da ise Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı işgal ettiler³. Bu işgallerle yetinmeyen Yunan ordusu Anadolu içlerine doğru ilerlediğinde TBMM kuvvetleri ile karşı karşıya geldi. TBMM kuvvetleri İnönü Savaşlarında Yunan ordusunu mağlup ettiler. Bu arada İtilaf Devletleri küçük değişiklikler yaparak Sevr Antlaşması'nı TBMM'ne kabul ettirmeye çalıştılar. Bunda başarılı olamayan İtilaf Devletleri,

¹ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988, s. 8-25.

² M. Murat Hatipoğlu, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, 1986, s. 463-466

³ Mondros Mütarekesi'nden sonra Bulgaristan'da bulunan Fransız kuvvetleri harekete geçerek Uzunköprü- Sirkeci arasındaki demiryolunu kontrollerine almışlardı. Fransız Generali Franchet d'Espérey'e bağlı kuvvetler, Bulgaristan'ı savaş dışı bıraktıktan sonra, Doğu Trakya'nın kontrolü ele geçirmek üzere 2 Temmuz 1919'dan itibaren, emrindeki birlikleri Edirne'ye toplamaya başlamıştır; N. Fahri Taş, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Fransızların Trakya'yı İşgali", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XX. (Kasım 2004), s. 60.

13 Mayıs 1921 tarihinden itibaren Türk-Yunan Savaşı’nda tarafsız olduklarını açıkladılar. Buna göre İtilaf Devletlerinin ortak işgali altındaki bölgeler dâhil olmak üzere Boğazlar Bölgesi, “tarafsız bölge” olacaktı⁴. Alınan karar İtilaf Devletlerinin Yunanistan’a karşı yaklaşımlarındaki değişimin somut bir göstergesiydi.

Milli Mücadeleye son vererek İtilaf Devletlerinin güvenini yeniden kazanmak isteyen Yunanlılar Kütahya Eskişehir Savaşlarında göreceli bir başarı elde ettilerse de Sakarya Savaşı’nda büyük bir yenilgi aldılar. Bundan sonra Yunanlılar ellerinde kalan toprakları muhafaza edebilmek amacıyla yeni bir strateji geliştirdiler.

Yunanistan’ın Yeni Stratejisi: İonya Devleti Kurma ve İstanbul’u İşgal Etme Planı

Sakarya Savaşı’ndan sonra TBMM taarruz için gerekli hazırlıkları yaparken müdafaa pozisyonu alan Yunanlılar 1922 yılı ortalarından itibaren yeni bir planı sahneye koymaya çalıştılar. Buna göre Yunanlılar Batı Anadolu’da ellerinde kalan toprakları muhafaza edebilmek için otonom bir İonya Devleti kurmaya çalışırken, Doğu Trakya’daki topraklarını elde tutabilmek ve Türk milletinin direnişini kırabilmek maksadıyla İstanbul’u işgal edeceklerdi. Fakat 1922 yılında oluşan siyasi konjonktür ve Büyük Taarruz Başkumandanlık Meydan Muharebesi Yunanlıların bu planlarını gerçekleştirmelerine izin vermedi. 26 Ağustos 1922 tarihinde taarruza geçen Türk ordusu 30 Ağustos 1922 tarihinde Yunanistan’ı kesin bir yenilgiye uğrattı⁵. Türk ordusunun bundan sonraki hedefi Batı Anadolu’daki Yunan işgallerine son vermektir.

⁴ Tarafsız bölge Avrupa tarafında Bolayır-Büyük Çekmece; Asya tarafında ise Karabiga-Gebze arasını kapsayacaktı. Türkler ve Yunanlılar tarafsız bölgeden asker toplayamayacaklardı. “9 Mayıs 1921 tarihinde İtilaf Yüksek Komiserleri, Amiralleri ve Kumandanları arasında yapılan toplantı ve hazırlanan 13 Mayıs 1921 tarihli beyanname”, *Public Record Office, War Office (WO)*, 32/5775, 51B ve 65A.

⁵ Adnan Sofuoğlu, “Yunanlıların Batı Anadolu’ya Yerleşme Girişimleri (İlhak Çabaları) ve İonya Devleti Macerası”, *Abdülhaluk Çay Armağanı, II*, Ankara 1998; Alptekin Müderrisoğlu, “Batı Anadolu’da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İonya”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 27, Temmuz-Kasım 1993, s. 569-579, Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Milli Mücadele, c.I.*, TTK, Ankara, 1987, s. 414-415, 433. “Bentinck’ten M. Baltazzi’ye 31 Temmuz 1922 tarihli nota”, *Public Record Office, Foreign Office (FO)*, 371/7870, E 8168.

Batı Anadolu'daki Yunan İşgallerine Son Verilmesi

Yunanlıların yenilgiye uğraması üzerine TBMM kuvvetleri Boğazlar bölgesine doğru ilerlemeye başladılar. İtilaf Devletleri 7 Eylül 1922 tarihinde Ankara Hükümeti'ne başvurarak mütareke istediler. Mütareke talebine karşılık vermeden ilerleyen Türk ordusu İngiltere'yi tedirgin etmeye yetti. 12 Eylül 1922 tarihinde Akdeniz İngiliz Filosu Başkomutanı Amiral Brock, Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yazarak İngilizlerle savaş halinde olup olmadıklarını sordu. Mustafa Kemal Paşa bu mektuba 13 Eylül 1922 tarihinde cevap vererek iki hükümetin siyasal ilişkiler kurabileceğini bildirdi. Öte yandan Türk ordusu 18 Eylül 1922 tarihinde Biga ve Erdek'e girerek Batı Anadolu'daki Yunan işgallerine tamamen son verdi. Aynı gün İtilaf Devletleri Ankara Hükümeti'ne bir nota vererek, mütareke talebinin kabul edilmesini ve "tarafsız bölgeye" girilmemesini istediler. Ankara'nın bu notayı dikkate almaması üzerine İtilaf Devletleri 23 Eylül 1922 tarihinde bir nota daha vererek taleplerini tekrarlarlarken, Türk hâkimiyetinin yeniden tesisi konusunda uzlaşma sağlanabileceğini açıkladılar. Ancak Ankara Hükümeti tarafsız bölgeyi tanımadığından Türk kuvvetleri 24 Eylül 1922 tarihinde herhangi bir direniş ile karşılaşmadan Çanakkale'de "tarafsız bölge" ye girdi. 28 Eylül 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Franklin Bouillon, Türk taleplerinin askeri ve siyasi konferanslarda kabul edileceğine dair teminat verdi. Bunun üzerine Türk ordusunun Boğazlara yönelik harekâtı durduruldu. 29 Eylül 1922 tarihinde Ankara, Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazların Türk hâkimiyetine bırakılması koşuluyla mütareke talebini kabul edeceğini açıkladı⁶. İtilaf Devletleri ile TBMM arasında bu gelişmeler yaşanırken Yunanistan'da siyasi bir buhran yaşanıyordu.

Yunanistan'da İhtilal

Yenilgi sonrasında Anadolu'dan tahliye edilen Yunan birliklerinin büyük bir kısmı Sakız, Midilli ve Sisam adalarına sevk edilmişti. Albay Stilianos Gonatas, Nikolas Plastiras, ve Yüzbaşı Dimitrios Fokas gibi komutanlar bu birlikleri kendi kumandalarında toplayarak Atina Hükümeti'ne ve Kral Konstantin'e karşı bir ihtilal hazırladılar. Adalarda yapılan hazırlıklar neticesinde 24 Eylül 1922 tarihinde başlayan ihtilal 26 Eylül 1922 tarihinde Atina'ya ulaştı. İhtilalciler Atina semalarındaki uçakları aracılığıyla baskı

⁶ İsmail Eyyüpoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s. 94-120.

uygulayarak Kral Konstantin'in tahtan feragat ederek yerini veliahdına bırakmasını, meclisini feshini, İtilaf Devletlerine güven veren bir hükümetin kurulmasını ve Trakya cephesinin takviye edilmesini talep ettiler. Bu baskı sonucunda Konstantin tahtını oğlu Yorgo'ya bırakmak zorunda kaldı. Hükümet de görevden çekildi. İhtilal Komitesi 28 Eylül 1922 tarihinde idareyi tamamen ele geçirdi. İhtilal Komitesi Başbakanlık için Viyana'da tedavisini sürdüren Zaimis'i seçti. Zaimis dönünceye kadar Başbakanlık görevini İçişleri Bakanı olarak atanan Krokidas vekâleten sürdürecekti. İhtilal Komitesi, Paris'te bulunan Venizelos'tan İtilaf Devletleri nezdinde Yunanistan'ı temsil etmesini istedi. Venizelos da bu görevi kabul etti⁷.

İhtilal Komitesi devrik yönetimden Trakya cephesinin takviye edilmesini talep etmişti. Bir yandan Venizelos'un teşebbüsleri diğer yandan ordunun takviyesi sayesinde Doğu Trakya Yunanistan'da bırakılabilirdi.

Mudanya Mütarekesi ve TBMM'nin Doğu Trakya'nın İdaresini Ele Geçirmesi

11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Doğu Trakya'nın TBMM Hükümeti'ne teslimi kararlaştırıldı. Varılan karar gereği Yunan Hükümeti, Doğu Trakya'nın idaresini İtilaf temsilcilerine devrederek bu bölgedeki birliklerini Meriç Nehri'nin sol sahiline çekecekti. Barış antlaşması yapıldıktan sonra Karaağaç dâhil Meriç'in sağ sahili İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilecekti. Bölgenin tahliyesinden sonra İtilaf temsilcileri Doğu Trakya'nın idaresini TBMM Hükümeti ve jandarmasına teslim edeceklerdi⁸.

9 Ekim 1922 tarihinde TBMM, Refet (Bele) Paşa'yı Doğu Trakya'nın idaresini tesellümle görevlendirdi. Refet Paşa 19 Ekim 1922 tarihinde yanında muhafız bölüğü olduğu halde İstanbul'a ulaştı. Bu arada Yunanlılar sıkıntı çıkarsalar da, Mudanya Mütarekesi'nde alınan karar gereği Doğu Trakya'yı tahliye ederek İtilaf temsilcilerine teslim ediyorlardı. TBMM bu muamelenin bir an önce tamamlanmasını ve Mudanya Mütarekesi'nde kararlaştırılan 30 Ekim 1922 tarihinde Doğu Trakya'nın Türk idaresine devredilmesini istiyordu. Refet

⁷ İhtilal Komitesi Anadolu'daki yenilginin sorumlularını cezalandırmak üzere askeri bir mahkeme kurdu. Askeri mahkeme Hadgi Anesti, Gunaris, Stratos, Protopapadakis, Baltazzis ve Theotokis'in idamına karar verdi.

⁸ Eyyüpoğlu, *a.g.e.*, s. 240-244.

Paşa'nın ısrarları ve teşebbüsleri neticesinde tesellüm için gerekli işlemlere başlandı⁹.

Öte yandan TBMM Şakir (Kesebir) Bey'i Edirne Valisi olarak atadı. Şakir Bey, Doğu Trakya'da bulunan yeni idare personeline hitaben bir bildiri yayınlayarak, asayiş ve emniyeti muhafaza etmek için gerekli jandarma ve kır bekçisinin bulunamaması halinde köylülerin silâh altına alınacağını açıkladı. Şakir Bey, halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması ve TBMM tarafından yayınlanan talimatlar doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini de özellikle belirtmişti¹⁰. İtilaf temsilcileri yayınlanan bildirinin Mudanya Mütarekesi'nin ruhuna aykırı olduğunu ileri sürerek Doğu Trakya'nın Türk hâkimiyetine girmesini geciktirmeye çalıştılsa da bunda başarılı olamadılar¹¹.

Şakir Bey'in başında bulunduğu Türk kuvvetleri 30 Ekim 1922 tarihinde Çerkezköy'e doğru harekete geçti. Şakir Bey karşısında Çerkezköy'ü teslim edecek İtilaf temsilcilerini bulamayınca 31 Ekim 1922 tarihinde bu mıntıkânın idaresine fiilen el koydu. Bundan sonra İtilaf temsilcileri, Doğu Trakya'nın idaresini TBMM'ne teslim etmeye başladılar. 24 Kasım 1922 tarihinde Edirne'nin, 26 Kasım 1922 tarihinde Gelibolu'nun, 28 Kasım 1922 tarihinde hudutların TBMM'ne teslimi ile Doğu Trakya'nın Türk idaresine devri tamamlandı¹². Doğu Trakya'yı tahliye eden Yunan ordusu da Batı Trakya'ya çekildi.

Batı Trakya'daki Yunan Ordusunun Takviye Edilmesi

Yunanistan'da idareye hâkim olan ihtilalciler sadece Venizelos'un siyasi teşebbüsleri ile Lozan Konferansı'ndan istedikleri sonucu alamayacaklarını biliyorlardı. Bunun için Anadolu'da aldığı yenilgiyle sarsılan Yunan ordusunun yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Lozan'da Patrikhane meselesinin görüşüleceği sıralarda Yunanistan Başbakanı, bu meselede hiçbir zaman taviz vermeyeceklerini açıklayarak uzlaşmadan yana olmadığını gösterdi. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra Savaş Bakanı Pagkalos, bakanlık görevinin yanında Trakya Ordusu Başkumandanı olarak atandı. 27 Aralık 1922 tarihinde

⁹ Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1996, s. 93-97.

¹⁰ "Edirne Valisi Şakir Bey tarafından yayınlanan 31 Ekim 1922 tarihli beyanname", *FO*, 424/255, no. 542; Akın, *a.g.e.*, s. 120-123.

¹¹ "Rumbold'dan Curzon'a 5 Kasım 1922 tarihli telgraf", *FO*, 424/255, no. 417.

¹² Bu konuda teferruatlı bilgi için bkz. Akın, *a.g.e.*, s. 71-153.

General Pagkalos'un varışı ile birlikte Karaağaç'taki Yunan birlikleri arasında bir hareketlilik başladı¹³. Pagkalos Trakya Ordusu'nun güçlendirmekle mükellefti. Pagkalos Yunan ordusu içerisindeki görüş ayrılıklarına son vererek birlik beraberliği sağlamaya çalıştı. Pagkalos asker ve subaylara kökeni geçmişe dayanan görüş ayrılıklarını unutacaklarına ve tehlike karşısında birlikte hareket edeceklerine dair yemin ettirdi. Anadolu Harekâtı'ndan arda kalan birlikler, Makedonya Savaşı'na katılan gönüllüler, Karadenizli Rum komitecilere ve bir takım suçlularla takviye ettiği orduyu yeniden yapılandıran Pagkalos, eski Milli Savunma (Ethniki Amina) mensuplarının idaresinde "Avcı Taburları" oluşturdu. Yunan tarihçilerinden Hacıantoniyi "Meriç Mucizesi" olarak nitelendirdiği bu ordunun mevcudu 115.000 askere ulaştı¹⁴. TBMM temsilcisi Refet Paşa bu gelişmeleri yakından takip etmekteydi.

22 Aralık 1922 tarihinde İstanbul İngiliz Yüksek Komiser Vekili Henderson'u ziyaret eden Refet Paşa, Doğu Trakya'da idari örgütlenmeyi sağlamak amacıyla İstanbul'dan ayrılacağını bildirdi. Refet Paşa'nın asıl hedefi bu değildi. Zira Şakir Bey bölgede idari örgütü kurmaktaydı. Refet Paşa'ya Meriç Nehri'nin batısında bulunan Yunan ordusunun takviye edildiğine dair istihbarat raporları ulaşmıştı. Raporlar Yunanlıların Doğu Trakya'ya yönelik bir taarruz planladıklarını göstermekteydi. Henderson'la görüşmesinde bu konudaki rahatsızlığını da dile getiren Refet Paşa neler olup bittiğini öğrenmek maksadıyla bölgeye gittiğini özellikle vurguladı¹⁵. Yapılan tahkikattan sonra Refet Paşa'ya ulaşan istihbaratın doğru olduğu ve Yunan Hükümeti'nin yeni bir arayış içerisinde olduğu ortaya çıktı.

29 Aralık 1922 tarihinde Henderson'la görüşen TBMM Dersaadet Murahhası Adnan Bey, Yunanistan'ın Batı Trakya'da yaptığı hazırlıklar nedeniyle İtilaf Devletlerini uyardı¹⁶. İşte bu noktada İtilaf Devletlerinin tavrı merak konusuydu. Çünkü Lozan görüşmelerinin kesilme ihtimaline karşı Yunanlılar Doğu Trakya üzerinden yeni bir harekât başlatmak üzere hazırlık yapıyorlardı. Dolayısıyla ilerleyen süreçte İtilaf Devletleri taleplerini TBMM'ne

¹³ "Bentinck'ten Eyre Crowe'a 28 Aralık 1922 tarihli telgraf", *FO, 424/255, no. 851*.

¹⁴ Yunan tarihçilerinden Psomiadis ise Yunan Ordusu'nun Meriç Nehri'nin batısında güçlenmesi sebebiyle Türklerin Batı Trakya konusunda baskı yapamadıklarını ileri sürmektedir. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 509-511.

¹⁵ "Henderson'dan Eyre Crowe'a 23 Aralık 1922 tarihli telgraf", *FO, 424/255, no. 816*.

¹⁶ "Henderson'dan Eyre Crowe'a 29 Aralık 1922 tarihli telgraf", *FO, 424/255, no. 860*.

kabul ettirmek amacıyla böyle bir harekâta ihtiyaç duyabilirlerdi. Bu nedenle belli bir süre Yunan harekâtına göz yumulacaktı.

Batı Trakya'daki gelişmeleri İtalyanlarda yakından takip ediyorlardı. İtalya'nın Atina büyükelçisi de yaptığı incelemeler sonucunda, Yunanlıların Meriç Nehri'ni geçmek üzere savaş hazırlıkları yaptıklarını öğrenmişti¹⁷.

30 Aralık 1922 tarihinde *Temps* gazetesinde Batı Trakya'da bulunan Yunan ordusunun Doğu Trakya'ya ve hatta İstanbul'a saldıracağına dair iddialar yer aldı. *Temps* İtilaf Hükümetlerin devreye girmesi ve Yunan Hükümeti'nin uyarılması gerektiğini savunuyordu¹⁸. Bütün bunlar Refet Paşa'nın kaygılanmakta ve harekete geçmekte ne kadar haklı olduğunu göstermişti. Yunanistan Lozan'da yürütülen müzakerelerin tıkanma ihtimalini göz önünde bulundurarak yeni bir proje geliştirmişti.

Lozan Konferansı Sürerken Yunanistan'ın Doğu Trakya'yı Yeniden İşgal Etme Projesi

21 Kasım 1922 tarihinde Lozan Konferansı toplandı. Ancak TBMM ile İtilaf Devletleri arasında yürütülen müzakerelerin belli noktalarda tıkanması ve müzakerelerin kesilme ihtimali Yunanistan'da yeni bir umut yarattı. Bundan sonra Yunanistan Trakya'ya yönelik yeni bir taarruz gerçekleştirmek için fırsat kolladı. Nitekim Karaağaç'ta bulunan Yunan Başkumandanı Pagkalos, karargâhta görevli İngiliz irtibat subayı ile temasa geçerek Lozan müzakerelerinin kesilmesi durumunda Karaağaç ve Kuleliburgaz'daki köprübaşlarını ele geçirerek Çatalca hattına kadar ilerlemeyi teklif etti. Pagkalos, Yunan birliklerinin bu hattın ötesine geçmeyeceğini de taahhüt etmişti. Türklerin Mudanya Mütarekesi'ni ihlal ettiklerini de ileri süren Pagkalos harekâtına meşruiyet kazandırmaya çalışıyordu¹⁹. Anadolu'da Türk ordusu karşısında başarısız olan Yunanistan Doğu Trakya'ya yapacağı yeni bir harekât için nabız yokluyordu.

1 Ocak 1923 tarihinde Fransa'nın Atina Büyükelçisi ile görüşen Yunan Dışişleri Bakanı İtilaf Devletlerinin müsaade etmeleri halinde altı gün içerisinde İstanbul'da olacaklarını iddia etti²⁰. Ancak İtilaf Devletleri bu talebe teveccüh

¹⁷ "Bentinck'ten Eyre Crowe'a 10 Ocak 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/256, no. 47*.

¹⁸ "Creew'dan Curzon'a 30 Aralık 1922 tarihli telgraf", *FO, 424/255, no. 864*.

¹⁹ "Henderson'dan Eyre Crowe'a 9 Ocak 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/256, no. 44*.

²⁰ "Bentinck'ten Eyre Crowe'a 10 Ocak 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/256, no. 47*.

göstermediler. Bunun üzerine 10 Ocak 1923 tarihinde Fransa’nın Atina büyükelçisi ile bir kez daha görüşen Yunan Dışişleri Bakanı harekete geçmek için onay beklediklerini bildirdi. Fransız büyükelçi Atina’da bulunan meslektaşlarını bu durumdan haberdar etti. Böyle bir harekâtın Lozan müzakerelerinin tamamen kesilmesi anlamına geleceğini bilen İngiliz, Fransız ve İtalyan büyükelçileri Yunanistan’daki gelişmeler hakkında hükümetlerine bilgi verdiler²¹.

Dersaadet Murahhası Adnan Bey’de Batı Trakya’daki hareketliliği yakından izliyordu. Yaşanan hareketlilik hakkında Refet Paşa’ya malumat veren Adnan Bey, Yunanlıların taarruza geçebileceklerine dair endişelerini dile getirdi²².

Bu arada İngiltere’nin Yunanistan’ın yaptığı savaş hazırlıklarına göz yumduğuna dair iddialar ortaya atılıyordu. Adnan Bey, Henderson ile bir kez daha görüşerek İngiltere’den tavrını net bir şekilde açıklamasını talep etti. Henderson bu iddiaların doğru olmadığını ileri sürmekle beraber hükümetini uyarmaktan geri kalmadı. Henderson Trakya’ya yönelik Yunan faaliyetlerinin Türklerin İngiltere’ye olan güvenini sarstığını vurgulayarak Yunan harekâtına müsaade edilmemesini istedi²³. Ancak bu sıralarda İtilaf Devletlerin tavrı netleşmemişti.

Yunanistan’ın Provakatif Eylemleri ve TBMM’nin Tepkileri

İtilaf Devletlerinin Yunan talepleri karşısında sessiz kalması Yunanistan’ı cesaretlendirdi. Meriç Nehri civarında toplanan Yunan askerleri provakatif eylemlerde bulunmaya başladılar. 1923 yılı Ocak ayı ortalarında Trakya’da bulunan Yunan mevzilerinden açılan gizli ateş neticesinde iki Türk jandarması yaralandı. İtilaf Yüksek Komiserlerine birer telgraf göndererek bu olayı protesto eden Refet Paşa gerekli tedbirlerin alınmasını istedi. Esasında Mudanya Mütarekesi’nde İtilaf Devletleri, Türk birlikleri ile Yunan birlikleri arasında kalan bölgeye İtilaf birlikleri yerleştirerek, istenmeyen olayları önleyeceklerine dair taahhütte bulunmuşlardı. Refet Paşa bu nedenle Trakya’ya ordu yerine jandarma göndermeye razı olduklarını vurguladıktan sonra, İtilaf Devletlerinin

²¹ “Bentinck’ten Eyre Crowe’a 11 Ocak 1923 tarihli telgraf”, *FO*, 424/256, no. 52.

²² “Adnan Bey’den Refet Paşa’ya 8 Ocak 1923 tarihli telgraf”, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (BOA. HR.İM)*, 234/77.

²³ “Henderson’dan Curzon’a 14 Ocak 1923 tarihli telgraf”, *FO*, 424/256, no. 61.

yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde Türk topraklarını ve nüfusunu korumak maksadıyla gerekli tedbirleri alacağını da bildirdi²⁴. Bununla birlikte Refet Paşa Doğu Trakya'ya yapılacak olası bir saldırıya karşı gereken tedbirleri almakla meşguldü²⁵.

Uyarılar etkili olmayınca TBMM, Refet Paşa'dan daha ciddi uyarılarda bulunmasını istedi. Refet Paşa, İşgal Kuvvetleri Başkumandanı Harington'a da bir mektup göndererek, Yunan ordusunun Mudanya Mütarekesi'ni ihlal etmesinden dolayı şikâyetle bulundu. Refet Paşa'nın şikâyetlerinden bir tanesi de Yunan ordusu arasında İngiliz üniforması ve şapkası giyenlerin bulunmasıydı. Bu şikâyetlerin ardından Yunan Başkumandanı Pagkalos'a bir mektup yazan Harington, Yunan ordusunun yeniden Doğu Trakya'yı işgal edeceğine inanmadığını belirttikten sonra alınan istihbarata göre takviye edilen Yunan ordusunun Meriç nehri yakınlarında askeri talim yaptığını, bunun Mudanya Mütarekesi'ne aykırı olduğunu bildirdi. Bundan sonra devreye giren Harington bölgede düzenin sağlanabilmesi için Yunan birliklerinin Meriç nehrinden uzakta talim yapmasını önerdi. Harington, bundan sonra İtilaf birliklerinin Meriç nehrinin doğu yakasının güvenliğini sağlayacağını da özellikle vurguladı. Son olarak Harington İngiliz üniforması giyenlerin de nehir civarından çekilmelerini istedi²⁶. Refet Paşa'ya da bir mektup gönderen Harington, aldığı raporlara göre Türk jandarmasının faaliyetlerinin de Mudanya Mütarekesi ile bağdaşmadığını ileri sürerek Karaağaç'ta bulunan İtilaf birliklerinin Yunan ilerleyişine izin vermeyeceğini ifade etti²⁷.

Doğu Trakya'da yaşananlar Lozan Konferansı'nda da gündeme geldi. TBMM temsilcileri Yunan faaliyetlerinden rahatsızlıklarını dile getirerek gerekli tedbirlerin alınmasını istediler. Fransız Hükümeti olası çatışmaların

²⁴ "Henderson'dan Lindsay'a 21 Ocak 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/256, no. 97*.

²⁵ İtilaf istihbarat servisleri Doğu Trakya'da jandarma ile birlikte topla mücehhez 30,000 civarında Türk kuvveti bulunduğunu iddia ediyorlardı. Yunanlıların İstanbul'u işgal edeceğine dair söylentiler ortaya çıktığında İstanbul Polis Müdürü Esad Bey'in çabaları sayesinde Doğu Trakya'da 17,000'e yakın şahıs silâh altına alınmıştı. Mudanya Mütarekesi'nden sonra Trakya'ya geçen 8,000 jandarma ve 5,000 civarında gönüllü "komiteci" eklendiğinde Trakya'daki Türk kuvvetlerinin sayısı 30,000'i buluyordu. Bunlara ilaveten Çatalca-İstanbul hattında devrik Osmanlı Hükümetine bağlı 6,000'e kolluk kuvveti bulunuyordu. "Trakya'da Türk Teşkilatı", *FO, 424/255, no. 527*; "Bentinck'ten Lindsay'a 23 Ocak 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/256, no. 106*.

²⁶ "Harington'dan Yunan ordusu Başkumandanı Pagkalos'a 23 Ocak 1923 tarihli mektup", *FO, 424/256, no. 204 ek.2*.

²⁷ Harington'dan Refet Paşa'ya 23 Ocak 1923 tarihli mektup", *FO, 424/256, no. 204 ek.1*.

önlenebilmesi için taraflardan birliklerini Meriç Nehri’nin her iki tarafından itibaren beşer kilometre çekmelerini önerdi²⁸.

İngiltere’nin İstanbul Yüksek Komiser Vekili Henderson, Türklerin olayları abarttıklarını ileri sürse de Yunan ordusu tarafından yapılan hazırlıkların ciddi bir boyuta ulaştığının farkındaydı. Bu nedenle Henderson, hükümetinden, Fransız Hükümeti tarafından yapılan önerinin desteklenmesini istedi²⁹. Yunanistan’ın faaliyetlerine karşı somut bir tepki gösterilmesi konusunda tartışmalar sürerken Lozan’da yürütülen müzakerelerin kesildi. Bunu fırsat bilen Yunanlılar yeniden harekete geçtiler.

Lozan Müzakerelerin Kesilmesi ve Yunanistan’ın Stratejisi

Lozan’da İtilaf Devletleri ile TBMM temsilcileri arasında yürütülen müzakereler, Türkiye’nin egemenliğini doğrudan ilgilendiren meselelerde yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle 4 Şubat 1923 tarihinde kesildi. Bu Yunanistan için yeni bir umut oldu. 28/29 Mart 1923 gecesi Sakız (Samos) Adası’ndan on iki silahlı kayak ve bir topu hamil motorbotla Sivrihisar’ın güneyindeki Doğan Vadisi’ne giden 500 Rum komiteci³⁰ burada bulunan Türk bölüğüne saldırdı. Saldırı sonrasında bir subay şehit olmuş, bölük kumandanı ve birkaç asker yaralanmıştı. Ahaliden erzak gasp eden eşkıyalar Sakız Adası’na firar etmişlerdi. Sakız Adası’ndan keşif yapılması, komitecilerin bir topu hamil motorbot himayesinde gelmeleri teşebbüsün Yunan Hükümeti’nin emri ve talimatı dahilinde cereyan ettiği kanaati yaratmaktaydı. TBMM, bu gibi vukuatın tekrarı halinde uçaklarla adalara bombardıman düzenlemeye ve karadan toplarla mukabele etmeye karar vermişti. Ancak öncelikle hadise hakkında tahkikat yapılacak ve İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüslerde bulunulacaktı³¹.

Saldırıdan sonra komiteciler adalara kaçmayı başarırken, komitecilerle irtibatını kaybettiği için TBMM kuvvetlerine teslim olan Dimitri oğlu Andriniko’nun ifadesinden gerçekler anlaşıldı. Andriniko dört sene evvel Sakız Adası’na giderek bu adada komite teşkilatına memur Yunan Yüzbaşılardan

²⁸ “Curzon’dan Henderson’a 22 Ocak 1923 tarihli telgraf”, *FO, 424/256, no. 107*.

²⁹ “Henderson’dan Curzon’a 23 Ocak 1923 tarihli telgraf”, *FO, 424/256, no. 108*.

³⁰ Yunan komitecilerinden Andriniko ifadesinde geldiklerini beyan etmiştir. Andriniko’nun bilgisi dışında komitelerin birleşerek saldırıyı gerçekleştirmiş olması ya da haber kaynaklarının sayısı abartmış olması muhtemeldir. *BOA. HR.İM., 48/287, Lef 3*.

³¹ “İsmet Paşa’dan Adnan Bey’e 2 Nisan 1923 tarihli telgraf”, *BOA. HR.İM., 48/287, Lef 5*.

Kalyopulos'un tertip ve teşviki üzerine, Türklerin sahildeki kuvvetlerini keşfedip malumat vermek ve ahaliden gıda, erzak vesaire gasp ile avdet etmek maksadıyla teşkil edilen komiteye mensup olduğunu beyan etmişti. Yine Andriniko, 27 Mart 1923 tarihinde üç kayık ile sahile çıktıklarını, bundan sonra arkadaşlarının küçük guruplar halinde ayrıldıklarını, kendilerinin ise olası bir Türk baskınına karşı kayıkları saklayarak nöbet beklediklerini, sabaha karşı komite döndüğü halde kendilerine haber veremediklerinden iki arkadaşıyla karada kaldığını, hatta ateşle Sakız Adası'yla muhabere etmeye çalıştıklarını, başaramayınca iki arkadaşının kendisinden ayrıldığını, kendisinin ise hasta olduğundan gidemediğini, elinde bir Yunan silahı ve kırk fişekle açıktan Türk karakoluna iltica ettiğini ifade etmişti. Andriniko, Sakız Adası'ndaki Yunan Yüzbaşı ve refiklerinin teşvikiyle Türklere fenalık yapmak üzere Anadolu'ya geldiklerini itiraf etmişti³².

TBMM Hükümeti, İtilaf Yüksek Komiserlerine bir nota vererek baskına Yunan yetkililerin de katıldığını ileri sürdü. TBMM notasında, yapılan hareketin Mudanya Mütarekesi'ne aykırı olduğu ve sulh müzakerelerine de zarar vereceği belirtildikten sonra Yunanlılar, Anadolu'nun hemen yanı başındaki adalara hakim oldukça buna benzer hadiselerin tekrar edeceğini, TBMM Hükümeti'nin bu tür hadiselerin tekerrürü halinde misilleme olmak üzere topraklar ve uçaklarla adaları bombardıman edeceğini bildirdi³³. İtilaf Yüksek Komiserlerinin gönderilen notaya kayıtsız kalması üzerine TBMM 4 Nisan 1923 tarihinde bir nota daha göndererek uyarılarını tekrarladı³⁴.

TBMM'nin tepkisini gören Yunan Dışişleri ve Savaş Bakanları baskınla ilgilerinin olmadığını iddia ederek, yaşanan hadisenin tekerrürünü önlemek maksadıyla adalardaki yetkililere sıkı talimatlar verdiklerini bildirdiler³⁵. Fakat bu sözlerin doğru olmadığı çok kısa bir süre içerisinde anlaşılabacaktı.

³² "Yunan komitecilerinden Dimitri oğlu Andriniko'nun ifadesi", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 3.

³³ "TBMM Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Müdüriyeti'nden Dersaadet Murahhaslığı'na 1 Mart 1923 tarihli tezkire ve TBMM Hariciye Vekâleti'nden İtilaf Yüksek Komiserlerine 10 Mart 1923 tarihli takrir", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 1-2; "Rumbold'dan Curzon'a 6 Nisan 1923 tarihli telgraf", *FO*, 424/257, no.25.

³⁴ "TBMM Hariciye Vekâleti'nden İtilaf Yüksek Komiserlerine 4 Nisan 1923 tarihli takrir", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 4.

³⁵ "Rumbold'dan Adnan Bey'e 10 Nisan 1923 tarihli nota", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 6; "Bentinck'ten Curzon'a 8 Nisan 1923 tarihli telgraf", *FO*, 424/257, no. 31.

Doğan Vadisi hadisesinden sonra Rum komiteciler Ayvalık-Kuşadası arası sahillere tecavüzde bulunmaya devam ettiler. TBMM adına Adnan Bey, bu tecavüzlerin önleyebilmek maksadıyla İstanbul’da bulunan iki Türk gambotunun İzmir’e gönderilmesi için Yüksek Komiserler nezdinde teşebbüste bulundu. Fakat Yüksek Komiserler, gambotların tamir edildiğini ve Haliç’ten çıkmalarına izin verme yetkilerinin olmadığını bildirerek talebi geri çevirdiler³⁶. Hariciye Vekili, Mondros Mütarekesi’nin dahi karasuların emniyeti için iki gambot ayrılmasını uygun gördüğünü belirterek Adnan Bey’den, taleplerinin karşılanmasını için siyaseten teşebbüste bulunmaya devam etmesini istedi. Ancak bu teşebbüslerden bir netice alınamadı³⁷.

İngiltere’nin İstanbul’daki temsilcisi Hadkinson’un, yaptırdığı tahkikat neticesinde Yunan askeri yetkililerinin Midilli’den (Mitylene), Anadolu’ya göndermek ve TBMM’ne karşı ayaklanma çıkarmak amacıyla çoğunluğu Çerkez gönüllülerden oluşan 1,400 kişiye askeri eğitim verdikleri tespit edildi. Hadkinson, askeri eğitim verilen 600 Çerkez’in üç dört gün içerisinde “Aspis” adlı Yunan destroyeri ile Anadolu’ya gönderileceğini de öğrenmişti. Hatta keşif yapmak amacıyla 35 Çerkez bir Yunan destroyeriyle gizlice Batı Anadolu sahillerinde karaya çıkarılmıştı. Hadkinson bu bilgileri İngiltere’nin Atina Büyükelçisi Bentinck’e iletti. Bentinck 20 Nisan 1923 tarihinde Yunan Dışişleri Bakanı’nın dikkatini çekerek bu tür hareketlerden kaçınmalarını istedi³⁸. Bentinck tarafından yürütülen tahkikat neticesinde Yunanlıların gizli planlarından vazgeçmedikleri, Anadolu’ya gönderilmek üzere Hırvat, Çerkez, Ermeni ve Rum gönüllülerinden mürekkep komiteler kurdukları anlaşıldı. Bundan sonra Bentinck, Yunan Siyasi Büro Şefi Politis’i uyararak bir an önce açıklama yapılmasını istedi. Politis önce bu iddiaları reddetti. Ardından Yunanistan Dışişleri ve Savaş Bakanları ile görüşerek yazılı bir açıklama yaptı. Açıklamada adalarda toplanan Rum, Çerkez ve Ermeni gönüllülerin Batı Trakya’daki Yunan ordusunu takviye etmek maksadıyla organize edildikleri ileri sürüldü. Aynı açıklamada mezkûr gönüllülerin Anadolu’ya yönelik bir

³⁶ “TBMM Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Müdüriyeti’nden Dersaadet Murahhaslığı’na 16 Nisan 1923 tarihli telgraf ve Dersaadet Murahhaslığı’nın 26 Nisan 1923 tarihli cevabı”, *BOA. HR.İM.*, 48/287, *Lef* 7-8, 10.

³⁷ “TBMM Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Müdüriyeti’nden Dersaadet Murahhaslığı’na 21 Nisan ve 27 Mayıs 1923 tarihli telgraflar”, *BOA. HR.İM.*, 48/287, *Lef* 12-13.

³⁸ “Bentinck’ten, M. Politis’e 20 Nisan 1923 tarihli muhtıra”, “Bentinck’ten Curzon’a 20 Nisan 1923 tarihli telgraf”, *FO*, 424/257, no. 226, *ek.1-2*, 102.

baskın yapmalarını önlenmek amacıyla böyle bir harekâta lüzum görüldüğünü iddia etti³⁹. Bu çelişkili iddialar hiç de inandırıcı değildi.

Öte yandan Atina sokaklarında siyah Hırvat başlığı taşıyan ve yarı resmi üniforma giyen şahıslar dolaşıyordu. Yapılan ilk tahkikatlarda bunların, Türklere karşı Anadolu'da kullanılmak üzere teşkil edilen komiteciler olduğu tespit edildi. Soruşturma derinleştirdiğinde Rum ve Hırvatlardan oluşan bu komitecilerin bir kısmının Pirasus'tan Anadolu'ya gönderildikleri, bir kısmının ise Türk ve Bulgar komitecilerle mücadele etmek üzere Makedonya'ya gönderildikleri ortaya çıktı. Çerkezler tarafından yapılan baskının nasıl gerçekleştirildiği ise M. Politis'in yaptığı ek açıklamalarla anlaşıldı. Baskına karışan Çerkezlerin Yunan Savaş gemileri ile taşınmadığını iddia eden Politis daha önce Anadolu'dan gelmiş olan Çerkezlerin insani gayelerle Anadolu'ya götürülmüş olabileceklerini kabul ederek onların baskını kendi inisiyatifleri ile yaptıklarını ileri sürdü. Politis bu olaydan Yunanlıların sorumlu olmadığını bir kez daha vurguladı. Lozan müzakerelerinin yeniden başladığı gün olan 23 Nisan 1923 tarihinde Curzon'un gönderdiği talimat doğrultusunda Politis'in dikkatini çeken Bentinck, bu tür faaliyetlerin mütareke ruhuna aykırı olduğunu bildirdi⁴⁰. Müzakerelerin yeniden kesilmesini istemeyen İngilizler bundan sonraki süreçte Yunanlıları yakın takibe aldılar.

2 Mayıs 1923 tarihinde Bentinck, Yunan Dışişleri Bakanı'na müracaat ederek yapılan açıklamaları yeterli bulmadıklarını üstelik hadiseye karıştığı iddia edilen destroyer hakkında gerekli açıklamanın yapılmadığını hatırlattı. Politis ise bu hadiselerden dolayı endişeye mahal olmadığını düşünüyordu. Batı Trakya'da bulunan Yunan ordusunu takviye etmek maksadıyla gönüllülerden mürekkep bir ordu teşkil edilmesinin savaşın yeniden başlaması tehlikesini beraberinde getireceği konusundaki eleştirilere hak verdiğini ifade eden Politis, bunların Batı Trakya'ya hemen gönderilmelerinin söz konusu olmadığını belirtti. Politis Yunan destroyerinin, ailelerinin yanına geçmek isteyen Çerkezleri Sakız Adası'nın karşısındaki Anadolu kıyılarına götürerek, burada bulunan ve Yunan kıyılarına geçmek isteyen Rum göçmenleri "kurtardıklarını" da ileri sürdü. Bu arada yapılan açıklamaya ters bir şekilde gönüllüler sıkı bir disiplin altında Makedonya'da toplanmışlardı. Volo'da bulunan İngiliz Başkonsolos'u da 3 Mayıs 1923 tarihinde 80 sivil Hırvat'ın Türklere karşı

³⁹ "M. Politis'ten Bentinck'e 27 Nisan 1923 tarihli mektup", "Bentinck'ten Curzon'a 29 Nisan 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 226, ek. 5, 145.*

⁴⁰ "Bentinck'ten M. Politis'e 20 Nisan 1923 tarihli Muhtıra", "Bentinck'ten Curzon'a 25 Nisan 1923 tarihli mektup", *FO, 424/257, no. 226, ek.3-4, 224.*

yapılacak operasyonlarda görevlendirilmek üzere silahlandırılarak komitelere katılacakları Selanik'e gönderileceklerini bildirdi⁴¹. Anlaşılan Bentinck'in uyarıları etkili olmamış, Yunan yetkiler tarafından verilen taahhütler yerine getirilmemişti.

Lozan'da temaslarda bulunan Curzon, Yunanistan tarafından yapılan açıklamaları ve verilen taahhütleri yeterli bulmamıştı. Curzon teşkil edilen komitelerin tehlikeli hadiselerle neden olacağını ve Lozan müzakerelerine zarar vereceğini ifade etti⁴².

İstanbul'daki İtilaf askeri yetkilileri de Yunanistan'daki gelişmelerden rahatsız oldular. İngiliz kaynakları, Yunan Hükümeti'nin ve Venizelos'un onayı olmaksızın General Pagkalos'un bu hareketleri kendi inisiyatifi ile gerçekleştirdiğini sanıyorlardı. Oysa durum hiç de öyle değildi. 16 Mayıs 1923 tarihinde Politis'le yaptığı görüşmede Bentinck yaşanan hadiselerin risklerinden bahsederken söz alan Politis, gayet kendinden emin bir şekilde Yunan ordusunun Türkleri yenecek kabiliyete sahip olduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine hakikati gören Bentinck, Venizelos'a itimat ettiklerini belirterek, Yunan ordusunun ondan habersiz herhangi bir teşebbüste bulunmamasını istedi. Politis ise bunun Türklere cesaret vereceğini ileri sürerek bu konuda garanti vermekten kaçındı. Politis, Türklerin tazminat meselesinde uzlaşmayı kabul etmeleri halinde savaş çıkmayacağına garanti vereceğini açıkladı⁴³. Politis'in ifadelerinden Yunan Hükümeti'nin yaşanan hadiselerden haberdar olduğu anlaşıyordu. Yunan Hükümeti Lozan müzakerelerinden kazançlı çıkabilmek için orduyu koz olarak kullanmak istiyordu. Bunu açıktan yapamayacakları için General Pagkalos'un, Yunan Hükümeti'nden bağımsız hareket ettiğini ileri sürerek hedeflerini gerçekleştirmek istiyorlardı. Yani yaşananlar danışıklı dövüşten ibaretti.

Lozan müzakerelerinin yeniden kesilme ihtimaline karşı Yunan ordusu hazırlıklarına devam ediyordu. Binlerce Yunan askeri Kavala'dan Leftera'ya nakledildi. Burada Plastiras tarafından teftiş edildi. Selanik ve Dedeoğaç'a iki bin ton ve üzeri on beş gemi ile askeri malzeme nakledildi⁴⁴. Yunan ordusu Doğu Trakya'ya yönelik bir harekât için ikmal ediliyordu.

⁴¹ "Bentinck'ten M. Politis'e 2 Mayıs 1923 tarihli Muhtıra" "Bentinck'ten Curzon'a 5 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 226, ek.6, 183*.

⁴² "Curzon'dan Bentinck'e 1 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 162*.

⁴³ "Bentinck'ten Curzon'a 16 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 245*.

⁴⁴ "Bentinck'ten Curzon'a 17 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 247*.

Yunan İhtilal Komitesi Şefi, Atina'da bulunan İngiliz Okulu Şefi aracılığıyla İngiliz Hükümeti'ne bir mesaj göndererek, İstanbul'un Yunanlılara bırakılacağına açıklanmasıyla motive olacak Yunan ordusunun Doğu Trakya'daki Türk varlığına son vereceğini, böylelikle İtilaf taleplerinin Türklere kabul ettirilebileceğini ileri sürdü⁴⁵. Yunanlılar Anadolu'da başaramadıklarını Doğu Trakya'da kazanacakları bir galibiyetle gerçekleştirmek istiyorlardı. Üstelik bu kez geçici de olsa İstanbul'u işgal edeceklerdi. Fakat gelen aşamada İtilaf Devletlerinin bu teklifleri kabul etmeleri kolay değildi.

Savaş hazırlığı yaparak Lozan'da yürütülen müzakereleri sabote etmek isteyen Yunanlılar, Türk ordusunu mütarekeyi çiğnemekle itham ediyorlardı. Yunanlılar İzmir'de bulunan 7,200 Türk askerinin İtalyan ve İngiliz gemileri ile Trakya'ya nakledildiğini iddia ettiler. Ancak İtalyan ve İngiliz Yüksek Komiserleri bu iddiaların doğru olmadığını açıkladılar⁴⁶. Daha sonra Yunanlılar, Fransız ve İtalyan gemilerinin Bozcaada (Tenedos) karşısındaki Anadolu kıyılarda Türk ordusuna savaş malzemesi sattıklarını ileri sürdüler. Son olarak Fransız bayrağı taşıyan gemilerin Türk casusları adalara taşıdığını iddia ettiler⁴⁷. Yunan temsilcileri bu konuları Lozan'da gündeme getirerek protesto ettiler⁴⁸. Bu iddiaları hem TBMM temsilcileri hem de Lozan'da bulunan İtilaf Devletleri temsilcileri yalanladılar⁴⁹.

18 Mayıs 1923 tarihinde İstanbul'da İtilaf Yüksek Komiserleri, Ordu ve Donanma Temsilcileri, Türk-Yunan Savaşı'nın yeniden başlama ihtimaline karşı takip edecekleri politikayı belirlemek amacıyla bir araya geldiler. Bir savaş halinde İtilaf temsilcileri İstanbul'un idaresini TBMM temsilcilerine bırakarak şehri tahliye edecekler ya da Türk-Yunan Savaşı'nda tarafsız kalmayı sürdüreceklerini açıklayacaklardı. İlk seçenek Boğazlar bölgesindeki İtilaf menfaatlerini tehlikeye atacağından daha çok ikinci seçenek üzerinde duruldu. Fakat bu seçenek de sonuçları itibarıyla tehlikeli olabilirdi. Türklerin veya Yunanlıların kazanmaları halinde İstanbul'a ilerlemeleri kaçınılmaz olacaktı. Bu da İtilaf birlikleri ile kazanan tarafı karşı karşıya getirecekti⁵⁰. Türk Yunan

⁴⁵ "Bentinck'ten Curzon'a 25 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 319*.

⁴⁶ "Henderson'dan Curzon'a 23 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 294*.

⁴⁷ "M. Politis'ten Bentinck'e 3 Mayıs 1923 tarihli mektup", "Bentinck'ten Curzon'a 9 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 227, ekl., 211*.

⁴⁸ "Bentinck'ten Curzon'a 23 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 293*.

⁴⁹ "Rumbold'dan Bentinck'e 24 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 314*.

⁵⁰ "Henderson'dan Curzon'a 18 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 261*.

Savaşı'na dışarıdan müdahale ederek belirleyici olan İtilaf Devletleri yine iki taraf arasında kalmışlardı.

Sonunda General Pagkalos, hükümetinden yetki almaksızın hiçbir teşebbüste bulunmayacağını bildirmek zorunda kaldı. Yunan Hükümeti de tazminat konusunda alınacak kararın kabul edileceğini ve hatta Venizelos'un istemesi halinde tazminat karşılığı olarak Karaağaç'tan dahi vazgeçileceğini açıkladı⁵¹.

Tazminat Meselesinin Çözümü

Lozan'da Türk Yunan tarafı arasındaki görüşmeler tazminat sorunu nedeniyle tıkanma noktasına geldi. İtilaf Devletleri tazminat talebinde ısrar eden Türk tarafına tazminata karşılık olmak üzere Karaağaç'ın bırakılması teklif ettiler. Türk temsilcileri tazminat talebinde ısrar etmekle beraber Karaağaç teklifini geri çevirmediler. Zor durumda kalan Venizelos, Lozan'dan ayrılabilceğini açıkladı. Ancak İtilaf temsilcileri kalması için onu ikna ettiler⁵².

Savaş ya da barış Türk temsilcilerinin tazminat talebine bağlı hale geldi. Bu noktadan sonra İtilaf temsilcileri tazminat karşılığı olarak Karaağaç'ın kabulü için Türk tarafına psikolojik baskı yapmaya karar verdiler⁵³. Rumbold'un çabaları sonucunda Venizelos, İtilaf Devletlerine bildirmeden önce ateşkesi bozmayacaklarına ve savaş açmayacaklarına dair resmi garanti verdi⁵⁴.

Lozan'da bulunan Rumbold, İsmet Paşa'dan, hükümetinin Karaağaç önerisi ile ilgili cevabını sordu. İsmet Paşa bu öneriyi kabul etmeyeceklerini bildirirse de Türk basınındaki tartışmaları yakından takip eden Rumbold Türk tarafının yapılan öneriyi kabul edeceğini düşünüyordu⁵⁵.

26 Mayıs 1923 tarihinde İtilaf temsilcileri, Venizelos ve İsmet Paşa arasında yapılan görüşmelerde tazminat meselesi çözüldü⁵⁶. Buna göre

⁵¹ "Bentinck'ten Curzon'a 17 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 259*.

⁵² "Rumbold'dan Curzon'a 25 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 323*.

⁵³ "Curzon'dan Paris ve Roma'daki temsilcilerine 25 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 326*.

⁵⁴ "Rumbold'dan Curzon'a 25 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 324*.

⁵⁵ "Rumbold'dan Curzon'a 25 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 333*.

⁵⁶ Tazminat meselesi uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya gönderdiği telgraflarda, tazminat meselesinin talimatlarına aykırı bir şekilde çözüme kavuşturulmasından dolayı Heyet-i Vükela'nın rahatsız olduğunu bildirmiştir. "Henderson'dan Rumbold'da 30 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO, 424/257, no. 374*.

Yunanistan, Anadolu'da yaptığı savaş esnasında ordusunun savaş kanunlarına aykırı hareket ettiğini kabul ederek tazminat ödeyecek, Türkiye de tazminat olarak para talep etmekten vazgeçecekti. Buna mukabil Karaağaç Türkiye'ye bırakılacaktı. Taraflar Mondros Mütarekesi'nden sonra yaptıkları müsaderelelerden ve savaş kazançlarından da karşılıklı olarak vazgeçeceklerdi. Mesele çözüldü derken Sırp temsilcisi Karaağaç'ın Türkiye bırakılması halinde Bulgaristan'ın da buna itiraz edeceğini çünkü bu durumun Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne inme projesinde karşısında artık iki ülke olacağı anlamına geleceğini savunarak yapılan düzenlemeye karşı çıktı. Ancak İtilaf temsilcileri bu meselede Sırp-Hırvat-Sloven Hükümetlerinin söz hakkına sahip olmadıklarını belirterek⁵⁷, görüşmelerin kesilmesine ve yeni bir savaşın başlamasına neden olabilecek bu meseleyi kapattılar.

Tazminat meselesi çözüldükten sonra da Yunanistan destekli komiteler eylemlerine devam ettiler. TBMM kuvvetleri tarafından yapılan tahkikat neticesinde Yunanlıların, Ege adalarında yaşayan Çerkezlerden mürekkep komiteler teşkil ederek Anadolu sahillerine çıkardıkları tespit edildi. Komite üyelerinden Çerkez Murad Oğlu Musa'nın üzerine Yunan bölük kumandanı tarafından verilen şifre bulundu. Şifrede Musa'nın, Çerkez Askeri Bölüğü'nde müstahdem olduğu yazılıydı⁵⁸. Bu şifreden Yunanlıların, Anadolu'nun umumi emniyetini ihlal için komiteler teşkil ettikleri bir kez daha anlaşıldı⁵⁹. Buna rağmen TBMM Lozan da yürütülen müzakerelerin sonucunu beklemeye başladı.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın onaylanması aşamasında da Rum komitelerinin faaliyetleri devam etti. 13 Ağustos 1923 tarihinde Adnan Bey, Yunanistan destekli Rum komitelerinin faaliyetlerine engel olmayan İtilaf Devletlerini protesto etti⁶⁰. Ancak bundan sonra İtilaf Devletleri, Yunanistan'a karşı sert bir tavır aldılar. İtilaf Devletlerinden ümidini kesen Yunanistan'a Lozan Antlaşması'nı onaylamaktan ve Doğu Trakya'ya yönelik hedeflerinden vazgeçmekten başka çare kalmadı. Lozan Antlaşması Türk ve Yunan Hükümetleri tarafından onaylandığı halde

⁵⁷ "Rumbold'dan Curzon'a 26 Mayıs 1923 tarihli telgraf", *FO*, 424/257, no. 359.

⁵⁸ "Çerkez Murad Oğlu Musa'nın üzerinde bulunan Yunanca evrak kopyası ve tercümesi", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 21-25.

⁵⁹ "TBMM Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Müdüriyeti'nden Dersaadet Murahhaslığı'na 4 Haziran 1923 tarihli telgraf", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 20-25.

⁶⁰ "Adnan Bey'den İtilaf Yüksek Komiserlerine 13 Ağustos 1923 tarihli nota", *BOA. HR.İM.*, 48/287, Lef 37.

Ege Denizi’nde kaçakçılık ve komitacılık faaliyeti devam etti⁶¹. Lozan Antlaşmasını Yunan Hükümeti’nin desteğini kesmesinden sonra bu faaliyetler sona erdi

Sonuç

I.Dünya Savaşı’nın kazanılmasında önemli bir katkısı olmayan Yunanistan savaş sonrası değişen dengelerden yararlanarak İzmir’i işgal etti. İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması’nı Türk milletine kabul ettirebilmek amacıyla bir tehdit olarak kullandıkları Yunanistan’ın, Batı Anadolu’da işgal sahalarını genişletmesine ve Doğu Trakya’yı işgal etmesine izin verdiler. Ancak Yunan ordusunun Türk ordusu karşısındaki başarısızlıkları nedeniyle İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması’nı gözden geçirmeye mecbur kaldılar. Bundan sonraki aşamada İtilaf Devletleri tarafsızlıklarını ilan ederek Yunanistan’a verdikleri mali ve siyasi desteği azalttılar. Sakarya Savaşı’nın ardından bu durum daha net bir şekilde anlaşıldı.

Sakarya Savaşı’nda yenilen Yunanlılar, işgal ettikleri sahaları elde tutabilmek amacıyla Batı Anadolu’da muhtar bir İonya Devleti kurmayı ve İtilaf Devletlerinin işgali altındaki İstanbul’u işgal etmeyi planladılar. Fakat İtilaf Devletleri buna izin vermedi. Büyük Taarruz’da da yenilen Yunanlılar Batı Anadolu’yu terk ettiler. Mudanya Mütarekesinden sonra Doğu Trakya’yı tahliye etmek zorunda kaldılar. Yenilgiyi hazmedemeyen genç Yunan subayları sorumlu olarak gördükleri Kral ve hükümete karşı örgütlenerek bir ihtilal başlattılar. Bu ihtilal sonrasında Kral tahtını terk etmek zorunda kalırken hükümet düştü. İstekleri doğrultusunda bir hükümet kurulmasını sağlayan ihtilâlciler İtilaf Devletleri nezdinde Yunanistan’ı temsil etme görevini Venizelos’a verdiler. Venizelos, Lozan Konferansı’nda Yunanistan’ı temsil ederken ihtilâlciler Mudanya Mütarekesi sonucunda tahliye etmek zorunda kaldıkları Doğu Trakya’yı yeniden işgal edebilmek amacıyla yeni bir strateji geliştirdiler. Buna göre Batı Trakya’daki Yunan ordusu, adalar ve Yunanistan’dan toplanacak Rum, Ermeni, Hırvat ve Çerkez gönüllülerle takviye edilecek, Lozan’da yürütülen müzakerelerinin kesilmesi durumunda bu ordu Doğu Trakya’yı işgal edecekti. Böylece Türkler İtilaf Devletlerinin istediği koşullarda antlaşma yapmaya razı olacaktı. Lozan müzakerelerinin

⁶¹ “TBMM Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Müdüriyeti’nden İstanbul Murahhaslığı’na 3 Ekim 1923 tarihli telgraf ve “Adnan Bey’den İtilaf Yüksek Komiserlerine 9 Ekim 1923 tarihli nota”, *BOA. HR.İM.*, 48/287, *Lef* 14-15.

kesilmesinden sonra umutlanan Yunanlılar müzakerelerin yeniden başlamasından sonra karşılarında sadece TBMM kuvvetlerini değil Lozan Antlaşması'nın bir an önce imzalanmasını isteyen İtilaf Devletlerini de buldular.

Yunanistan'daki gelişmeleri yakından takip eden TBMM temsilcisi Refet Paşa Yunanlıların yeni bir çatışma ortamı yaratmak istediklerini anlamıştı. Bu nedenle Refet Paşa Yunanlıların faaliyetlerine karşı tepki göstererek İtilaf Devletlerinden gereken tedbirleri almalarını istedi. Esasında İtalya ve Fransa Yunan emellerine destek vermeyeceklerini göstermişlerdi. İngiltere ise başlangıçta sessiz kalmakla beraber Lozan müzakerelerinde belli bir aşamaya gelinmesi üzerine Yunan yetkilileri uyararak onlardan barış antlaşmasını zedeleyecek eylemlerden kaçınmalarını istedi. Yunan yetkililer Doğu Trakya'ya yönelik planlarını tatbik edebilmek için İngiltere'yi ikna edemediler ve Lozan Konferansı'nda alınan kararları kabul etmek zorunda kaldılar.

ÖZET

MUDANYA MÜTAREKESİ-LOZAN ANTLAŞMASI ARASI
YUNANİSTAN'IN DOĞU TRAKYA STRATEJİSİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında oluşan siyasi konjonktürden yararlanan Yunanlılar Batı Anadolu ve Doğu Trakya'yı işgal ettiler. Ancak Yunanlılar işgallere tepki olarak ortaya çıkan milli mücadele hareketi karşısında başarısız oldular. Bundan sonra İtilaf Devletleri Sevr Antlaşması'nda değişiklik yapmaya razı oldular. TBMM'nin askeri ve siyasi başarıları neticesinde İtilaf Devletleri tarafsızlıklarını ilan ederek Yunanistan'a verdikleri desteği kestiler.

Büyük Taarruz'da da yenilen Yunanlılar Batı Anadolu'yu ve Doğu Trakya'yı tahliye etmek zorunda kaldılar. Yenilgiyi hazmedemeyen genç Yunan subayları sorumlu olarak gördükleri Kral ve hükümetine karşı bir ihtilal başlattılar. Bu ihtilal sonrasında Kral tahtını terk etmek zorunda kalırken hükümet düştü. Bundan sonra ihtilâlciler istedikleri gibi bir hükümet kurulmasını sağladıkları gibi dış politikada Yunanistan'ı temsil etme görevini Venizelos'a verdiler.

Venizelos Lozan Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil ederken ihtilâlciler Doğu Trakya'yı yeniden işgal edebilmek amacıyla yeni bir strateji geliştirdiler. Buna göre Lozan'da yürütülen müzakerelerinin kesilmesi durumunda Yunan ordusu Doğu Trakya'yı işgal edecek ve İtilaf taleplerini Türklere kabul ettireceklerdi. Bu noktada Yunanlılar karşılarında sadece TBMM'ni değil Lozan'da uzlaşma sağlanmasını arzulayan İtilaf Devletlerini buldular.

Anahtar Kelimeler: Doğu Trakya, Yunanistan, Milli Mücadele, İtilaf Devletleri. TBMM.

BİBLİYOGRAFYA**Arşiv Vesikaları****Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı:***BOA. HR.İM, 234/77.**BOA. HR.İM. 48/287.***Public Record Office, War Office (WO):***WO, 32/5775.***Public Record Office, Foreign Office (FO),***FO, 371/7870, E 8168.**FO, 424/255, no. 542.**FO, 424/255, no. 417.**FO, 424/255, no. 816.**FO, 424/255, no.851.**FO, 424/255, no. 860.**FO, 424/255, no. 864**FO, 424/256, no. 44.**FO, 424/256, no. 47.**FO, 424/256, no. 52.**FO, 424/256, no. 61.**FO, 424/256, no. 97.**FO, 424/255, no. 527**FO, 424/256, no. 106.**FO, 424/256, no.107.**FO, 424/256, no. 108.**FO, 424/256, no.204 ek.1.**FO, 424/256, no.204 ek.2.**FO, 424/257, no.25**FO, 424/257, no. 31.**FO, 424/257, no. 226, ek.1-2, 102.**FO, 424/257, no. 226, ek. 5, 145.**FO, 424/257, no. 226, ek.3-4, 224.**FO, 424/257, no. 226, ek.6, 183.**FO, 424/257, no. 162.**FO, 424/257, no. 245.**FO, 424/257, no. 247.**FO, 424/257, no. 319.**FO, 424/257, no. 294.**FO, 424/257, no. 227, ek1., 211.**FO, 424/257, no. 293.**FO, 424/257, no. 314.**FO, 424/257, no. 261.**FO, 424/257, no. 259.**FO, 424/257, no. 323.**FO, 424/257, no. 324.**FO, 424/257, no. 326.**FO, 424/257, no. 332.**FO, 424/257, no. 333.**FO, 424/257, no. 374.**FO, 424/257, no. 359.*

Araştırma Eserler

- Akın, Veysi: *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1996.
- Bıyıklıoğlu, Tefik: *Trakya'da Milli Mücadele*, c.I., TTK, Ankara, 1987.
- Eyyüpoğlu, İsmail: *Mudanya Mütarekesi*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002
- Hatipoğlu, M. Murat: *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.
- Şimşir, Bilal: *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e 1921-1922*, Ankara, Bilgi Yayınları, 1989.

Makaleler

- Hatipoğlu, M. Murat: "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara, 1986.
- Müderisoğlu, Alptekin: "Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İonya", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 27, Temmuz-Kasım 1993.
- Sofuoğlu, Adnan: "Yunanlıların Batı Anadolu'ya Yerleşme Girişimleri (İlhak Çabaları) ve İyonya Devleti Macerası", *Abdülhaluk Çay Armağanı, II*, Ankara 1998.
- Taş, N. Fahri: "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Fransızların Trakya'yı İşgali", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 60, 2004.

Tezler

- Erdem, Nilüfer: *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009